

Terenska nastava učenika osmih razreda u Spomen-područje Jasenovac

Manuela Kujundžić, prof.
Osnovna škola Popovača

Osnovnoškolsko obrazovanje trebalo bi biti temelj za cjeloživotno obrazovanje, a tome pridonosi aktivno uključivanje učenika u proces stjecanja znanja i vještina te preuzimanje odgovornosti za vlastito učenje. Kako bismo ostvarili takva očekivanja, tradicionalna nastava treba mjesto ustupiti onoj aktivnoj, u kojoj će učenici učiti na iskustvima i stjecati nužne kompetencije. Kompetencije koje današnji učenici trebaju mnogo su kompleksnije od usvajanja velikog broja činjenica, a njihovo razvijanje možemo postići većim uključivanjem pojedinih socijalnih oblika rada u nastavu.

Odgaj i učenje ostvaruje se u socijalnom i kulturnom okruženju te u povezanosti s realnim životnim okolnostima konkretne odgojne sredine. Ako uvažavamo ove suvremene pedagoške principe, moramo imati drugačiji pristup izboru poticaja (sadržaja, metoda, postupaka) u odgojno-obrazovnom radu s učenicima. Potrebno je promišljati obrazovne i odgojne sadržaje na takav način da učenik može upoznavajući prošlost shvatiti sadašnjost i tako posredno razvijati samog sebe. Poželjno je stvoriti aktivan odnos između prošlosti i sadašnjosti učenikove kulturne sredine pri čemu valja uspoređivati sličnost s pojavama u Europi.

Taj zadatak ponekad je teško ostvariv u sklopu klasične učioničke nastave. Nastavne sadržaje treba ponekad dopuniti sadržajima iz zavičajne, lokalne povijesti, posjetom muzejima ili arheološkim lokalitetima, dakle izvanučioničkom nastavom, kako bi učenici zornim primjerima na samome mjestu upoznali gdje su se zbivali ključni događaji te dobili bolji uvid u to kako su ljudi živjeli. Kraća predavanja, terenska nastava, posjeti arhivu, muzejima, spomenicima, lokalitetima obogatit će učenike novim povijesnim spoznajama i iskustvima.

Nastava je djelotvornija ako su učenici aktivniji i zainteresiraniji, ali je unatoč tome izvanučionička nastava relativno slabo zastupljena. Osnovni cilj odlaska na terensku nastavu je zorno učenje u izvornoj stvarnosti, omogućavanje stjecanja osobnih iskustava i doživljaja. Terenska nastava omogućuje učeniku lakše razumijevanje povijesnih zbivanja, osobito ako se radi o poučavanju osjetljivih tema nacionalne povijesti oko kojih se i dalje u javnosti pojavljuju različite teze. Upravo je terenska nastava na takva mjesta (muzeje, povijesne lokalitete) odlična kako bi učenici različitim pristupima i metodama razvijali kritičko mišljenje.

Posjet muzeju doprinosi uočavanju kontinuiteta i promjena te omogućuje učenicima da se užive u život ljudi u prošlosti. Možemo im s povjerenjem prepustiti, barem na kratko, didaktičku ulogu jer u njima djeluju muzejski pedagozi koji organiziraju predavanja i radionice za učenike. Rad s učenicima u muzeju može se realizirati individualno i skupno, a učenici mogu istraživati i ostvariti vrijedna iskustvena učenja.

U Hrvatskoj ima vrlo vrijednih specijaliziranih izložbi i muzeja, a o jednom od njih, tj., dugogodišnjoj suradnji s Javnom ustanovom Spomen-područje Jasenovac riječ je i u ovome članku. Sadašnji stalni muzejski postav Memorijalnog muzeja Javne ustanove Spomen-područja Jasenovac otvoren je s Obrazovnim centrom krajem 2006. godine, a grupe osnovnoškolaca i srednjoškolaca mogu ga besplatno razgledati uz stručno vodstvo.

Mjesto je to aktivnog i angažiranog učenja o povijesnim zbivanjima, ali i zauzimanja stavova o ratu, nasilju i ljudskim pravima. Od otvorenja novog stalnog muzejskog postava posebna se važnost pridaje posjetima grupa učenika osnovnih i srednjih škola, ali unatoč tome posjećenost nije onakva kakva bi, s obzirom na uključenost poučavanja o holokaustu u kurikulumu, trebala biti.

Cilj i namjena terenske nastave u JUSP Jasenovac

Učenje o holokaustu trebalo bi unaprijediti znanje učenika o temi holokausta, sačuvati sjećanje na pojedince i skupini koje su bile proganjani i ubijani te učenike potaknuti na razmišljanje o posljedicama holokausta i njegovoj važnosti za današnje vrijeme.

Cilj provođenja ove terenske nastave promicanje je tolerancije i zaštite ljudskih prava te očuvanje sjećanja na holokaust. Takvom nastavom želi se učenike potaknuti na istraživanje, promišljanje i kritičku analizu genocida u 20. st. te na osudu svih oblika nasilja i progona. Kod učenika treba razvijati kritički stav prema totalitarizmu i metodama koje su za takve načine upravljanja karakteristične.

S takvim kompetencijama učenici će moći:

- opisati kako je i u kojim uvjetima nastala NDH
- procijeniti ustaški režim i osuditi politiku terora nad građanima, rasne zakone i koncentracijske logore
- osuditi rat i nasilje
- educirati vršnjake o holokaustu.

Ovaj posjet pridonosi odgoju za mir, potiče suradnju i nenasilje te suživot različitih zajednica. Edukacija mladih prepoznata je kao ključan segment razvoja demokratskog društva, posebice u današnje vrijeme u kojem smo svjedoci porasta nasilja među mladima kao i različitim diskriminacijama.

Prilikom planiranja terenske nastave učitelj treba odgovoriti na ova pitanja:

Što želim ostvariti sa svojim učenicima? Koje će kompetencije oni izgraditi zahvaljujući ovakvom obliku nastave? Pomoću kojih će aktivnosti to ostvariti? Kako ću nakon završetka poučavanja provjeriti jesu li očekivane kompetencije izgrađene? Koji su ciljevi uspješno ostvareni?

Zadaci kojima se učitelj isto tako mora baviti su:

- predlagati plan i program te odredište izvanučioničke nastave
- osigurati nastavna sredstva i pomagala za provedbu planiranih aktivnosti
- motivirati učenike za istraživačku nastavu
- ohrabriti učenike za pokazivanje osobne inicijative i odgovornosti
- poticati kritičko mišljenje učenika.

Organizacija posjeta JUSP-u Jasenovac

Posjet muzeju mora biti dobro pripremljen kao sastavni dio nastave povijesti. Značenje muzeja u nastavi povijesti ističe se i u projektima Vijeća Europe posebno za po-

vijest 20. stoljeća. Muzej je odlično mjesto za stjecanje iskustva promatranjem, ali i za kreiranje osobnih doživljaja i za prijenos znanja. Cilj posjeta u pravilu je obogaćivanje nastavnih sadržaja. Nastava povijesti u muzeju na zanimljiv način daje širi kontekst predmetima i povijesnim događajima.

Posjet trećem po redu muzejskom postavu Memorijalnog muzeja JUSP-u Jasenovac moguć je od 2006. godine i već od 2007. godine moji su učenici svake godine, izuzev pandemijskih, njegovi redoviti posjetitelji. Posjete smo organizirali obično krajem veljače, u skladu s Pravilnikom o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole, kad je tema kojom smo se bavili bila Drugi svjetski rat.

Zašto odabrati ovaj oblik poučavanja? Cilj je poučavanja bilo kojeg predmeta potaknuti intelektualnu znatiželju učenika i nadahnuti ih na kritičko razmišljanje. Važno je pažljivo osmisliti i strukturirati sat osobito o osjetljivim temama kao što je holokaust. Kako ispravno odgovoriti na uznemirujuća pitanja o masovnim ubijanjima, mučenju, logorima, idejama nacizma? Pitanja su to koja postavljaju učenici u osjetljivom razdoblju i naglo osvješćuju povijesna zbivanja, shvatljiva i ona teško razumljiva, želeći na temelju saznanja formirati svoje stavove, izgraditi svoj svjetonazor.

Naime, povijest holokausta nije odijeljena od sadašnjosti i njezinim poučavanjem dobivamo izuzetno važne pouke kako učenike motivirati da budu moralni, odgovorni građani. Kako je muzejski postav organiziran tako da se bavi pojedinačnim sudbinama u kontekstu masovnih zločina, što kod posjetitelja ne potiče samo suosjećanje nego i snažan kritički stav prema zločinu i nasilju općenito, posjet JUSP-u Jasenovac nametnuo se kao logičan izbor.

Spomen-područje moguće je posjetiti i u organizaciji Ministarstva znanosti i obrazovanja koje je doduše tek 2020. godine dalo mogućnost zainteresiranim školama za realizaciju terenske nastave u Spomen-području Jasenovac za učenike osnovnih i srednjih škola. Uslijedile su pandemijske godine i cijela je ideja ostala nerealizirana. Ukidanjem epidemioloških mjera vezanih uz obrazovni proces i izvanučioničku nastavu Ministarstvo znanosti i obrazovanja ponovno je u svibnju 2022. godine pozvalo zainteresirane škole na realizaciju terenske nastave u Spomen-području Jasenovac.

JUSP Jasenovac možete s učenicima posjetiti i u organizaciji udruge Festival suvremenog židovskog filma Zagreb i Centra za promicanje tolerancije i očuvanje sjećanja na holokaust. Najpoznatiji program udruge je Festival tolerancije, platforma koja raznovrsnim programima (filmske projekcije, obrazovne radionice, diskusije, koncerti, tematske izložbe) vrši edukaciju o holokaustu te progovara o društvenim problemima promičući kulturu nenasilja i demokracije, tolerancije i inkluzije.

Program je namijenjen učenicima 7. i 8. razreda osnovnih škola te učenicima srednjih škola. Sudjelovanje na programu je besplatno. Svi su edukacijski programi Festivala objedinjeni pod nazivom Dijalogija i namijenjeni su nastavnicima i učenicima za učenje o toleranciji.

Udruga i partneri nude mogućnost sudjelovanja na izvedbama opere za djecu Brundibar, posjet Memorijalnom centru Jasenovac kao i Romskom memorijalnom centru Uštica, otvorenom 2020., na mjestu na kojem se tijekom Drugog svjetskog rata nalazio romski logor. Cijeli je program organiziran pod pokroviteljstvom Veleposlanstva Sjedinjenih Američkih Država u Hrvatskoj i uz financijsku podršku Ministarstva kulture i medija te Grada Zagreba.

Brundibar je svoju hrvatsku premijeru imao 2018. godine na Međunarodni dan sjećanja na žrtve holokausta. Operu je skladao češki Židov Hans Krasa, a izvodila su ju djeca iz koncentracijskog logora Terezín u okupiranoj Čehoslovačkoj. Važnost ovog djela je što kroz priču o djeci koja su završila u plinskim komorama Auschwitza šalje poruku o važnosti očuvanja sjećanja na holokaust, ali progovara i o društveno aktualnim temama u svrhu razvoja europskih tekovina demokracije. Pjevajmo sad svi, od sveg smo jači mi stih je kojim opera završava i šalje iznimno važnu poruku o moći glazbe i umjetnosti koje se uzdižu nad teškim životnim sudbinama.

Od najvažnijih Smjernica za studentske izlete na izvorna mjesta holokausta i druga mjesta (muzeji, spomenici i memorijalni centri) pri posjetu JUSP-u Jasenovac pozornost svakako treba obratiti na sljedeće:

- Mogućnost proučavanja originalnih predmeta može potaknuti interes i motivaciju za učenje i može omogućiti izravnu vezu s ljudima iz prošlosti te potaknuti emocije što je teško ponoviti u učionici.

Učenici sedmog razreda osnovne škole i stariji imaju sposobnost uživljanja u osobna svjedočanstva pojedinaca kao i sposobnost razumijevanja složenosti i razmjere događaja. Moramo voditi brigu i o primjerenosti muzejskog postava, stoga posjet Spomen-području treba planirati za učenike navedene dobi.

- Posjet autentičnom mjestu i muzeju ne smije se smatrati samo po sebi dovoljnim.

Osim jasno određenih ciljeva posjeta potrebno je nadopuniti i proširiti temu i po povratku u učionicu (pisanje osvrti, izrada prezentacije, izložba, objava na stranici škole, istraživanje sudbine pojedinaca, pisanje osobnih pisama...). Učenje o holokaustu definitivno od učitelja zahtijeva visok stupanj osjetljivosti i razvijenu svijest o složenosti problematike.

- Učitelj izabire kad će organizirati izvanučioničku nastavu i načine kako će to povezati s nastavom u učionici.

Preporuka je u posjet voditi učenike osmih razreda, osobito zbog teme holokausta i povijesti 20. stoljeća koje se obrađuje na kraju osnovnoškolskog obrazovanja.

- Holokaust se nije dogodio slučajno, dogodio se jer su društva i države tolerirale predrasude, dopustile mržnju i masovna ubojstva.

Teme holokausta, genocida i stradanja izvor su bezbrojnih primjera povrede osnovnih ljudskih prava. Učenici će zapamtiti i prenijeti primjere posljedica za čovječanstvo do kojih dolazi ako se podržavaju predrasude i stereotipi te provodi diskriminacija.

- Većina učenika nije navikla učiti tijekom posjeta muzejima i mnogi nemaju vještine koje su potrebne u tim okruženjima.

Takva nastava mora biti dobro organizirana, a učenici adekvatno motivirani i pripremljeni za rad. Pedagoški programi organizirani su u obliku stručnog vodstva popraćenog radionicom ili radnim zadacima kojima se potiče samostalno razgledavanje izložbe. Učenici istražuju muzejski postav, razvijaju smisao za timski i istraživački rad, analiziraju različite povijesne izvore te ujedno koriste različite izvore znanja.

U Memorijalnom muzeju Spomen-područja Jasenovac razgledavanje stalnog postava organizirano je podjelom učenika u šest grupa koje rješavaju radne zadatke u obliku radnih listića. Teme koje obrađuju su: Nezavisna Država Hrvatska, dehumanizacija, otpor, zatočenici, rasni zakoni i svakodnevni život u logoru. Da bi izvršili zadatke, učenici moraju međusobno komunicirati i surađivati te pritom istraživati postav muzeja, proučiti pisane dokumente koje su dobili, poslušati svjedočanstva bivših logoraša, pretraživati kompjutersku bazu podataka.

Nakon toga provjeravaju usvojeno znanje ispunjavajući radne listiće. Ovakav pristup traži aktivno sudjelovanje, što se pokazalo dobrom metodom rada, u kojoj učenici utvrđuju znanje na njima poznat, ali zanimljiv način. Učenike se potiče na postavljanje pitanja i traženje odgovora, na raspravljanje i promišljanje o temama iz muzejskog postava.

Učenici uz stručno vodstvo potom obilaze spomenik Cvijet Bogdana Bogdanovića čime produbljuju stečeno znanje. Obilazak predviđa aktivno sudjelovanje učenika i postavljanje pitanja muzejskom edukatoru. Naposljetku u Obrazovnom centru slijedi moderirana rasprava potaknuta odgovorima na pitanja iz radnih listića.

- Prateće aktivnosti mogu biti obogaćene multidisciplinarnim pristupom.

Udruga Festival tolerancije omogućuje upravo takav posjet. Interdisciplinarni pristup može obogatiti razumijevanje učenika o holokaustu jer je tema relevantna za niz područja. U ovom slučaju tema povezuje sadržaje predmeta Povijesti i Glazbene kulture, npr. glazba može pomoći učenicima da se kreativno i maštovito izraze.

Da bismo potakli suradnju u grupi i postigli suradnički odnos učenika, nužno im je nakon povratka u školu dati povratne informacije o njihovim postignućima, kako pojedinačne tako i za cijelu grupu. Stoga su samoevaluacija i evaluacija rada u grupi važan dio uspjeha tog oblika rada. Da bi suradničko učenje bilo uspješno, nužne su određene socijalne vještine učenika koje treba razvijati. U te socijalne vještine pripadaju komunikacija, pomaganje, odgovornost, povjerenje prema drugima i slično.

Nakon povratka u školu slijedi i diseminacija usvojenog znanja većem broju učenika, a učenici će koristiti stečena znanja i vještine tijekom obrade nastavne teme o Drugom svjetskom ratu.

Opisana terenska nastava doprinosi i sljedećim ciljevima:

- zaštita, jačanje i promicanje ljudskih prava i temeljnih sloboda
- očuvanje sjećanja na holokaust
- promicanje svijesti o europskom identitetu i demokraciji
- potraga za zajedničkim odgovorima na velike izazove s kojima se suočava europsko društvo.

Poučavanje o holokaustu kompleksna je tema koja od učitelja zahtijeva svakodnevno otkrivanje novih metoda poučavanja i prilagodbe suvremenoj nastavi. Terenska nastava u JUSP Jasenovac pokazuje se vrlo uspješnom jer učenici vođenim istraživanjem i suradnjom sa suučenicima otkrivaju i usvajaju nova znanja te razvijaju vještine i kompetencije. Glavni je cilj cjelovit razvoj učenika, a ovakvo učenje potiče veću zainteresiranost i motiviranost za učenje te omogućuje bolje shvaćanje i razumijevanje povijesnih sadržaja kao i stjecanje novih iskustava važnih za osobni razvoj.

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Kujundžić, M. (2023). Terenska nastava učenika osmih razreda u Spomen-područje Jasenovac. *Poučavanje povijesti*, II(1), 117–121.